

VẤN ĐỀ BIỂN ĐÔNG TRONG BỐI CẢNH HỆ THỐNG AN NINH KHU VỰC TẠI ĐÔNG Á

Vladimia Kolotov*

Tình hình hiện nay đang diễn ra tại khu vực Đông Á đã tạo điều kiện để cả Trung Quốc và Mỹ bắt đầu “*cuộc chơi địa - chính trị*” như trên bàn cờ vua. Hậu quả của ván cờ này sẽ có giá trị chiến lược đối với cả thế giới. Trong chiến lược dài hạn của Trung Quốc và Mỹ có một điểm chung là Việt Nam. Hiện tại, Việt Nam (kể cả vấn đề Biển Đông) là một vùng cạnh tranh gay gắt giữa các cường quốc. Việc sử dụng yếu tố Việt Nam có thể đẩy mạnh hoặc ngăn chặn sự bành trướng chiến lược của Trung Quốc về phía Nam.

Vòng cung bất ổn Đông Á - nhân tố chính trong hệ thống an ninh khu vực

Vòng cung bất ổn Đông Á là hiện tượng địa-chính trị có tính cơ bản trong hệ thống an ninh khu vực. Vào thời kỳ Chiến tranh lạnh, vòng cung bất ổn Đông Á chạy từ Đông-Bắc sang Tây-Nam qua quần đảo Kuril (người Nhật gọi là “lãnh thổ phương Bắc”, qua Triều Tiên bị phân chia (Bắc Triều Tiên và Hàn Quốc), qua Trung Quốc bị phân chia (Trung Quốc và Đài Loan), Việt Nam bị phân chia (Việt Nam Dân chủ Cộng hòa và Việt Nam Cộng hòa). Đây chỉ nêu lên những điểm nóng tiềm năng quan trọng nhất mà không nhắc đến những tranh chấp lãnh thổ nhỏ kiểu như các đảo Dokdo (Takesima) hay quần đảo Senkaku (Điếu Ngư). Mặc dù Chiến tranh lạnh đã kết thúc, nhưng tại “mặt trận” này vẫn không có nhiều thay đổi, nguy cơ bất ổn vẫn giữ nguyên như thời kỳ Chiến tranh lạnh.

Mùa Xuân năm 1975, các lực lượng Cách mạng Việt Nam đã hoàn toàn giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước trên đất liền. Nhưng trước đó, ngày 19-1-1974, quân đội Việt Nam Cộng hòa đã mất khả năng kiểm soát quần đảo Hoàng Sa do bị hải quân Trung Quốc lợi dụng cơ hội này đã tấn công và chiếm giữ trái phép quần đảo Hoàng Sa thuộc chủ quyền của Việt Nam và cho đến tận ngày nay Trung Quốc vẫn tiếp tục chiếm giữ. Trong thời gian đó, quân đội Nhân dân Việt Nam đang chuẩn bị cuộc Tổng tiến công mang tính chất quyết định tại miền Nam Việt Nam.

---

* GS.TSKH., Viện trưởng Viện HCM, Đại học Tổng hợp Quốc gia St.Petersburg, Thành viên Ủy ban Quốc gia Nga của Hội đồng Hợp tác An ninh Châu Á - Thái Bình Dương (CSCAP)

Vòng cung bất ổn Đông Á không phải chỉ mới xuất hiện hôm qua mà vẫn đang tồn tại và ngày mai tiếp tục tồn tại, không thể biến mất, thậm chí có thể còn có ý nghĩa quan trọng hơn. Để hiểu rõ làm thế nào để chung sống với tình trạng này chúng ta phải phân tích một cách logic xem vòng cung này đóng vai trò như thế nào và quy mô chính của hệ thống an ninh Đông Á ra sao.

Vòng cung bất ổn Đông Á là một hệ thống khối và đối trọng phức tạp. Những lợi ích địa - chính trị của các chủ thể chính ở cấp toàn cầu và cấp khu vực, cũng như việc cân bằng lực lượng đã tạo nên những rắc rối trên vòng cung bất ổn này. Bất kỳ một thay đổi nào, cho dù là rất nhỏ trong việc bố trí vòng cung bất ổn này đều là một thách thức cho trật tự hiện nay và sẽ dẫn đến việc thay đổi cân bằng lực lượng trong khu vực. Các căn cứ quân sự của Hoa Kỳ đóng trên lãnh thổ của các nước đối tác an ninh châu Á bao quanh vòng cung bất ổn từ hướng Đông-Nam. Hệ thống này căn cứ vào hai hiệp ước an ninh song phương và trong những điều kiện các đối tác châu Á phụ thuộc nhiều vào tiềm năng kinh tế và quân sự to lớn của Hoa Kỳ, Washington được đảm bảo có thể tự do hành động tại khu vực này. Từ mạn Đông - Bắc của vòng cung này là nước Nga và Trung Quốc. Hai nước này phối hợp hành động chủ yếu tại Trung Á và trong khuôn khổ Tổ chức Hợp tác Thượng Hải. Nga và Trung Quốc tiến hành chính sách đối ngoại nhưng không chú ý phối hợp tại hướng Đông - Nam dọc theo vòng cung bất ổn Đông Á thuộc biên giới của mình. Hình thức hợp tác đa phương đã làm cho Tổ chức này mất tính năng động và hạn chế tự do hành động của hai nước.

Như vậy, vòng cung bất ổn Đông Á phản ánh những tuyến hay “phao tiêu” đã được hình thành trong lịch sử, nếu chủ thể địa - chính trị nào dám vượt qua “đường đỏ” đều bị coi là đối thủ và ngay lập tức bị phản đối. Sự phản đối có thể được thể hiện bằng những biện pháp: truyền thông, ngoại giao, chính trị, kinh tế, tài chính hay quân sự. Mỗi sự thay đổi hình dạng của vòng cung bất ổn Đông Á đều đã diễn ra bằng vũ lực.

Hiển nhiên, một bên là việc tăng cường vị thế kinh tế và chính trị của Trung Quốc và một bên khác là nỗ lực của Washington cố duy trì ảnh hưởng của mình trong khu vực này sẽ tạo nên một áp lực lớn trong nhiều lĩnh vực khác nhau mà hiện nay đang làm cho khu vực không còn yên ổn như trước nữa. Việc gia tăng áp lực từ bên ngoài (Hoa Kỳ) và bên trong (Trung Quốc) lên khu vực cũng đang làm gia tăng những tranh chấp lãnh thổ và xung đột khu vực đang tồn tại như hiện nay, đồng thời gây nên một làn sóng dư luận quốc tế rộng rãi liên quan đến những vấn đề này, những điều sẽ để lại hệ lụy lớn gây bất ổn đối với toàn khu vực.

Những nguy cơ bất ổn chính của khu vực Đông Á là do áp lực ngày càng tăng của Bắc Kinh tại hướng Nam và của Washington tại hướng Bắc. Chính vì thế, Hoa

Kỳ luôn duy trì sự chủ động dịch chuyển “vòng cung bất ổn” tại hướng Tây-Bắc theo “mặt trận” rộng từ quần đảo Kurin đến Biển Đông. Cả hai trung tâm sức mạnh ở những mức độ khác nhau đều cố lôi kéo những đồng minh trong khu vực về phía mình.

Hiện nay, trong số các nước Đông Nam Á thì Việt Nam có vị trí địa - chính trị quan trọng hơn cả. Chính vì thế mà nửa sau thế kỷ XIX và hầu như trong suốt cả thế kỷ XX tại khu vực này lúc kín, lúc công khai luôn diễn ra các cuộc tranh giành quyền kiểm soát Việt Nam. Vào các thời điểm khác nhau, những cuộc xung đột này lúc trực tiếp, lúc gián tiếp đều lôi kéo Hoa Kỳ, Liên Xô, Pháp, Trung Quốc, Campuchia, thậm chí cả các đồng minh, đối tác và các nước phụ thuộc Đông Bắc Á và Đông Nam Á tham gia. Điều này chủ yếu liên quan đến vị trí địa - chính trị của Việt Nam trong khu vực. Những nỗ lực xây dựng hệ thống an ninh khu vực mà không có sự tham gia của Việt Nam đều sẽ không thể thành công, mà số phận của khối SEATO đã là một ví dụ chứng minh điều đó.

Từ đó có thể rút ra kết luận quan trọng mà đại diện các cường quốc đã nhận ra là nếu không kiểm soát được Việt Nam thì không thể kiểm soát được những nguồn lực Đông Nam Á.

Chính vì thế, việc Trung Quốc cố thiết lập quyền kiểm soát những con đường thương mại và nguồn tài nguyên quan trọng tại Biển Đông đã vấp phải sự chống đối rất kiên trì của Việt Nam, một quốc gia có đầy đủ cơ sở lịch sử và cơ sở pháp lý quốc tế để khẳng định chắc chắn quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa là lãnh thổ quốc gia thuộc chủ quyền của Việt Nam. Việt Nam quyết tâm bảo vệ vị thế của mình và kêu gọi các cường quốc hàng đầu thế giới, trước hết là Hoa Kỳ ủng hộ. Hiện tại, Việt Nam là khu vực cạnh tranh chính trị khốc liệt giữa các cường quốc. Việc sử dụng linh hoạt nhân tố Việt Nam có thể ngăn chặn hoặc làm gia tăng sự bành trướng chiến lược của Trung Quốc tại hướng Nam. Nhưng có một điều rõ ràng là “cuộc chiến giành Việt Nam” đang diễn ra và quyết định của Việt Nam liên kết với một bên nào đó sẽ có những hệ lụy nghiêm trọng. Mùa Xuân năm 2008, tôi đã viết rằng, “vấn đề định hướng của Việt Nam (ngả về Bắc Kinh hay Washington) trong tình thế địa - chính trị này hãy còn để ngỏ”¹. Có nhiều tình huống phát triển khác nhau của tình hình tại Đông Nam Á. Tương lai không chỉ của các nước Đông Nam Á mà của cả Đông Á với ảnh hưởng rõ rệt của việc cân bằng lực lượng trên thế giới sẽ phụ thuộc vào việc các sự kiện sẽ diễn ra từ đâu và đi theo hướng nào.

Việt Nam tồn tại giữa búa và đe. Tình trạng này không có gì mới đối với Việt Nam là một quốc gia trong lịch sử của mình không chỉ đã có nhiều kinh nghiệm

---

1. Kolotov V.N. “Main Trends of Russia’s Foreign Policy in Transforming East and Southeast Asia” // Brookings Northeast Asia Commentary. April 2008.
http://www.brookings.edu/opinions/2008/04_asia_kolotov.aspx

xương máu và biết cách đối xử linh hoạt với các cường quốc, mà còn nổi tiếng vì có truyền thống đấu tranh bảo vệ chủ quyền của mình đến cùng trước mỗi cuộc ngoại xâm. Việt Nam thuộc về quốc gia buộc lực lượng ngoại xâm phải chấp nhận luật chơi: “bước chân vào mắt một đồng, ra khỏi mắt hai đồng”. Việt Nam cũng rút ra kinh nghiệm trong khu vực là mỗi khi Trung Quốc mạnh lên thì đó chính là nguy cơ đe dọa an ninh cho Việt Nam.

Nếu như vào cuối những năm 90 của thế kỷ XX, Trung Quốc đã lợi dụng các tình huống diễn ra có lợi cho mình và vào thập niên đầu thế kỷ XXI đã gia tăng đáng kể vị thế của mình tại Đông Nam Á, khi lợi dụng được những sai lầm của các đối thủ và sự kỳ vọng của các nước nhỏ trong khu vực thì hiện tại Hoa Kỳ lại củng cố đáng kể được vị thế của mình tại đây khi Mỹ thông qua đường lối “Trở lại châu Á” và với chiến lược đi thăm các nước trong khu vực của Ngoại trưởng Mỹ Hillary Clinton.

Nhiều chính trị gia coi những chuyển đi này là nỗ lực hình thành nên khối chống Trung Quốc mang tính khu vực nhằm đáp lại việc Trung Quốc gia tăng áp lực lên Việt Nam và các nước Đông Nam Á khác tại Biển Đông và điều này làm cho Bắc Kinh lo lắng.

Hiện nay, Trung Quốc đang trỗi dậy và gia tăng áp lực xuống phía Nam. Rất có thể nguyên nhân của việc này chính là sự sao chép của lịch sử. Trong khi đó ký ức lịch sử tại Việt Nam luôn nhắc nhở rằng “Sự trỗi dậy của Trung Quốc luôn là nguy cơ đối với an ninh dân tộc của Việt Nam”. Mà tín hiệu báo động này lại làm Việt Nam tích cực theo đuổi “Làm bạn với bạn xa, chống lại bạn gần”. Chính điều này đã giải thích tại sao Hà Nội muốn làm bạn với Washington.

Khi phân tích mối quan hệ Trung Quốc với Việt Nam chúng ta cần nhấn mạnh những điều sau: cả hai nước đều do các Đảng Cộng sản lãnh đạo và mối quan hệ giữa hai Đảng luôn rất chặt chẽ. Cả hai nước đều chịu áp lực tư tưởng như nhau từ phía Hoa Kỳ. Cả hai nước đều cần sự ổn định hệ thống chính trị và sự tăng trưởng kinh tế lâu dài. Trong lịch sử hai nước đã nhiều lần có chiến tranh (Trung Quốc xâm lược Việt Nam), nhưng cuối cùng Việt Nam đã đánh đuổi được quân xâm lược, nhưng cho đến bây giờ kinh nghiệm lịch sử mối quan hệ với người láng giềng phương Bắc luôn nhắc nhở Việt Nam phải thận trọng, đặc biệt đối với chiến lược “tằm thực” cổ của Trung Quốc 蚕食 (cán shí)¹, có thể dịch sang tiếng Việt là “lần dần lãnh thổ của nước láng giềng giống như con tằm ăn lá dâu”².

1. Tiếng Trung: 蚕食cán shí, Tiếng Việt: tằm thực

2. Переломов Л.С. *Китай и Вьетнам в III в. до н. э. - Китай и соседи в древности и средневековье*. М., 1970. С. 56. (Perelomov. L.S. *Trung Quốc và Việt Nam thế kỷ III trước Công nguyên – Trung Quốc và các nước láng giềng cổ và trung đại*. М., 1970.tr.56).

Mối quan hệ hiện nay giữa hai nước rất căng thẳng tại Biển Đông. Để củng cố vị thế của mình trong cuộc cạnh tranh với Trung Quốc, Việt Nam đang tăng cường hợp tác trong lĩnh vực quốc phòng, an ninh với các cường quốc khác trên thế giới.

Khi phân tích những yêu sách lãnh thổ hiện nay của Trung Quốc tại Biển Đông có thể đưa ra một số bình luận. Trung Quốc quá tự tin tại Biển Đông nên đang tăng cường áp lực đối với Việt Nam, tạo nên tâm lý chống Trung Quốc tại Việt Nam và buộc Hà Nội phải tăng cường hợp tác trong lĩnh vực an ninh với Washington. Chiến lược mà Việt Nam lựa chọn làm cho Bắc Kinh hiểu rằng, việc gia tăng áp lực đối với Việt Nam hoàn toàn phản tác dụng. Trung Quốc càng càn phương áp đặt quyền kiểm soát Biển Đông bao nhiêu thì sự phản ứng quốc tế càng cao bấy nhiêu, ảnh hưởng của Mỹ tại “sườn” Hoa Nam của Trung Quốc càng tăng và tương lai của toàn bộ kế hoạch chung của Trung Quốc tại Biển Đông và Đông Nam Á càng khó khăn hơn.

Nếu phân tích sâu hơn tình hình trong khu vực, đặc biệt tình hình tại Trung Quốc thì chúng ta có thể rút ra kết luận rằng: xung quanh Trung Quốc có nhiều điểm nóng tiềm năng và những điểm nóng này có thể sẽ gia tăng thêm nếu Bắc Kinh bắt đầu thay đổi không gian xung quanh lãnh thổ của mình, trước hết là không gian thuộc hướng Nam. Trung Quốc chỉ có một biên giới yên bình là ở phía Bắc với Nga.

Hiện tại, không chỉ có Việt Nam mà toàn bộ Đông Nam Á đang biến thành “chiến trường”, trước hết là giữa Mỹ và Trung Quốc, hai nước hiện đang tích cực thúc đẩy các nước đồng minh của mình. Cuộc đấu tranh được tiến hành với sự hỗ trợ của các loại công nghệ hợp pháp và bất hợp pháp, việc tổ chức các cuộc phản đối của lực lượng đối lập và sức ép của các tổ chức phi chính phủ. Theo những tin tức từ Hoa Kỳ, mối quan tâm của Washington đến các sự kiện diễn ra trong khu vực sẽ ngày một gia tăng. Năm 2012, Tổng thống Mỹ Barak Obama đã nhấn mạnh rằng, “Hoa Kỳ sẽ tăng cường sự hiện diện tại châu Á-Thái Bình Dương và việc cắt giảm ngân sách sẽ không ảnh hưởng tới những chi phí tại khu vực rất quan trọng này”¹. Thời gian gần đây xuất hiện thông tin về những kế hoạch triển khai hệ thống phòng thủ tên lửa tại châu Á (Nhật Bản, Hàn Quốc và Úc). Rõ ràng quyết định này sẽ gây ra cuộc chạy đua vũ trang ngày một tăng tại Đông Á.

Hiện nay, ở cấp độ toàn cầu hoàn toàn có thể đánh giá tình hình khu vực như sau: cuộc đấu tranh giành giật nguồn tài nguyên mỗi năm một gia tăng và các đấu thủ chính của cuộc chơi ngày càng tăng cường tác động chính trị lên nhau. Điều này được thể hiện trong việc các nước và khu vực nằm dọc theo “vòng cung bất ổn”

---

1. Remarks by the President on the Defense Strategic Review <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/01/05/remarks-president-defense-strategic-review>

ngày càng bất ổn, cũng như nguy cơ của các cuộc xung đột vũ trang từ Bắc Phi đến Đông Nam Á cũng ngày một gia tăng. Tại Đông Á mọi người cũng hiểu rõ điều này và kết quả là tại đây đã diễn ra cuộc chạy đua vũ trang chưa từng có trong lịch sử khu vực.

*

* *

Tổng kết ngắn gọn tình hình dọc theo vòng cung bất ổn Đông Á tại Đông Á cần nhấn mạnh những điểm sau: Sự thay đổi thực tế cân bằng lực lượng trong khu vực sẽ làm cho Trung Quốc tích cực hơn trong việc thực hiện chính sách an ninh đối với các nước láng giềng. Trong đó nguồn lực chủ yếu ảnh hưởng thực tế đến kết quả tác động lẫn nhau trong khu vực chính là tương quan lực lượng thực tế chứ không phải là những tài liệu lịch sử hay lưu trữ về chủ quyền lãnh thổ trong quá khứ hay những chuẩn mực của “luật pháp quốc tế”. Những động cơ và lợi ích của các cường quốc lớn luôn xung đột lẫn nhau và điều đó đang và sẽ làm cho các quá trình kinh tế và chính trị trong khu vực ngày thêm căng thẳng. Bởi lẽ bên nào có được quyền kiểm soát thực tế tại khu vực Biển Đông bên đó sẽ kiểm soát được Đông Nam Á và sẽ triển khai được căn cứ nguồn lực khổng lồ và khi sử dụng nguồn lực này bên đó càng có lợi thế gia tăng tiềm lực và ảnh hưởng của mình và vì thế bên đó sẽ bị phản đối gay gắt nhất.

Đặc điểm chính của tình trạng Biển Đông hiện nay là sự thay đổi của cân bằng thế lực trong khu vực và sự đấu tranh để chuyển về phía Nam của vòng cung bất ổn. Vòng cung bất ổn này từ khi được hình thành trong vòng cuộc Chiến tranh lạnh chỉ có một sự thay đổi là Việt Nam giải phóng miền Nam và Trung Quốc kiểm soát được Hoàng Sa. Hiện nay vấn đề Biển Đông là cố gắng đáng kể đầu tiên thay đổi thế cân bằng sau cuộc Chiến tranh lạnh.

Nhìn chung tình hình ở Đông Á là bất ổn bởi lẽ mức độ quan hệ kinh tế đạt được trong khu vực trong thời gian gần đây không tương xứng với tính chất của các mối quan hệ chính trị, không tương xứng với những hiện tượng khủng hoảng trong hệ thống tài chính thế giới và những nhân tố an ninh khu vực còn tồn tại từ thời kỳ Chiến tranh lạnh. Cuộc đấu tranh nhằm thay đổi hình thế và chuyển dịch vòng cung bất ổn Đông Á sẽ còn tiếp tục. Áp lực công khai và ngầm của các cường quốc đến các nước Đông Nam Á sẽ tiếp tục tăng lên và thất bại của Hội nghị thượng đỉnh ASEAN tại Phnom-Penh (Campuchia) mùa hè vừa qua là hậu quả của quá trình này.

Động lực và quyền lợi của các cường quốc trong khu vực Đông Á nói chung và Biển Đông nói riêng có mâu thuẫn mang tính nguyên tắc. Chính điều đó đang và sẽ gây ra tình trạng căng thẳng trong khu vực.